

Önsöz

*“Dinle İsrail! YHVH; Tanrımız; YHVH tektir” (Tesniye 6,4)
“Sizin Babanız tektir; O göktedir” (Markos 23,9)
“O diridir, O’ndan başka Tanrı yoktur” (Sure 40,65)*

Bu cilt, 24/25 Ekim 2008 yılında Münih Ludwig Maximilians Üniversitesi’nde düzenlenen “Eugen Biser Vakfı Kültürlerarası ve Dinlerarası Sempozyumlar” dizimizin dördüncüsünde sunulan ve “Hıristiyanlık ve İslamiyet’te Monoteizm” konusunu işleyen bildirileri içermektedir.

Eugen Biser Vakfı, temel dini tutumların bütün somut politik, sosyal ve ticari gelişmelerden önce oluşup belirleyici oldukları anlayışından yola çıkarak, kendini özellikle Hıristiyanlığın ve İslamiyet’in temel kavramları üzerinde bilimsel bir seviyede düşünmeye adanmıştır. Bu amaca binaen her sene Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile ortak sempozyumlar düzenlenmektedir. Kısmen Avrupa entegrasyon bütçesi, Federal Almanya parlamentosu ve içişleri bakanlığı tarafından finanse edilen sempozyumlar dizisi, kalıcı bir etki yapabilmesi için, uzun vadeli tasarlanmıştır. Bu buluşmalarda iki dinin itibarlı teologları ve filozofları akademik fikir teatisi doğrultusunda en önemli pozisyonları tetkik edip tartışıyorlar. Ayrıca Hıristiyanlık ve İslamiyet arasındaki diyalog için öncelikli sorulara cevaplar aranıyor.

Tek Tanrı inancı, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet’in ortak temeli olduğundan, bu konunun araştırılması verimli bir dinler arası diyalog için büyük önem arz eder. Monoteizmin en önemli boyutlarının sarıh, detaylı ve öğretici anlatımı sempozyumun katılımcılarına diğer dinin Tanrı tasavvuruyla ilgili yeni bir perspektif kazandırıyor ve hem ortak noktaları hem de farkları ayrımlı bir şekilde algılama imkanı sunuyor.

İsrail halkının politeizmden monoteizme geçişiyle ilgili din tarihi açısından genel bir tebliğden (Peter Antes) sonra, Arap toplumunun putperestlikten Kuran’da emredilen tevhid dinine yönelişi anlatılmaktadır (Nahide Bozkurt). Müteakiben iki tefsirci tarafından kendi kutsal kitaplarındaki Tanrı tasavvuru analiz edilmektedir (Knut Backhaus/Halis Albayrak). Yahudilik ve Hıristiyanlığın diri Tanrı anlayışı ile felsefi gelenekte mevcut olan Tanrı kuramı arasındaki gergin birliktelik tasvir edildikten sonra (Richard Heinzmann), İslamiyet’teki din felsefe ilişkisi meselesi tebliğ konusu olmaktadır (Engin Erdem). Ardından Hıristiyan tektanrıcılığının başlangıç noktası ile ilgili tezler

Vorwort

*„Höre Israel! JHWH, unser Gott, JHWH ist einzig“ (Dtn 6,4)
„Nur einer ist euer Vater, der im Himmel“ (Mk 23,9)
„Er ist der Lebendige, es gibt keinen Gott außer Ihm“ (Sure 40,65)*

Der vorliegende Band versammelt die Vorträge, die auf dem nunmehr vierten Symposium der Reihe „Interkulturelle und interreligiöse Symposien der Eugen-Biser-Stiftung“ am 24./25.10.2008 in den Räumen der Ludwig-Maximilians-Universität München zum Thema „Monotheismus in Christentum und Islam“ gehalten worden sind.

Ausgehend von der Einsicht, dass religiöse Grundoptionen allen konkreten politischen, sozialen und wirtschaftlichen Verhältnissen vorausgehen und im besten Sinne des Wortes „vor-entscheidend“ sind, widmet sich die Eugen-Biser-Stiftung dem wissenschaftlichen Gespräch über die Grundgehalte insbesondere des christlichen und islamischen Glaubens. Dazu veranstaltet sie zusammen mit der Islamisch-Theologischen Fakultät der Universität Ankara jährlich stattfindende Symposien, auf denen in akademischem Austausch zwischen renommierten Theologen und Philosophen beider Religionen die jeweils maßgebenden Positionen verständigungsorientiert beleuchtet werden. Durch die auf mehrere Jahre angelegte Konzeption der aus Mitteln des Europäischen Integrationsfonds, des Deutschen Bundestages sowie des Bundesministeriums des Innern kofinanzierten Reihe von Symposien, in deren Verlauf für den christlich-islamischen Dialog wesentliche Fragestellungen zur Sprache gebracht werden sollen, ist die langfristig nachhaltige Wirkung dieser Veranstaltungen gewährleistet.

Da der Glaube an den einen und einzigen Gott die gemeinsame Basis der drei Weltreligionen Judentum, Christentum und Islam bildet, ist die Bearbeitung dieses Themas für einen fruchtbaren interreligiösen Dialog von kaum zu überschätzender Wichtigkeit. Die von beiden Seiten unternommenen Versuche instruktiver Darstellung und präziser Erwägung wesentlicher Aspekte des Monotheismus eröffneten den Teilnehmern des Symposions eine unerwartet klare Sicht auf die entsprechende Auffassung des jeweiligen religiösen Dialogpartners, so dass eine differenzierte Wahrnehmung der Gemeinsamkeiten und Unterschiede im Gottesbild ermöglicht wurde.

Nach einem allgemeinen religionsgeschichtlichen Überblicksreferat zur Entwicklung vom Polytheismus zum Monotheismus im Glaubensleben des Volkes

sunulup (Gunther Wenz) tevhid inancının Müslümanlar için merkeziliği işlenmektedir (Şaban Ali Düzgün). Hıristiyan tarafın son tebliğinde teslis kuramının sistematik ve teolojik bir tahlili denenmektedir (Martin Thurner), ki bu en kritik kuram, Hıristiyan inancının tarihinde daima rasyonel açıklanmaya çalışılıp tartışılmıştır. Şüphesiz teslis kuramı, dogmatik spekulasyonlar açısından en zor ve dinler arası diyalogu en çok engelleyen konulardan biridir. Son bildiride ise, İslam dinindeki tevhid kuramının müminlerin hayata bakış ve davranışları üzerindeki etkisi, detaylı bir şekilde ele alınmaktadır (Mahmut Ay).

Sonuç olarak sempozyumun katılımcıları, iki dünya dinindeki tektanrıcılığın karakteristikleri konusunda bir çok yeni bilgiler elde edebildiler. Elinizdeki sempozyum kitabı ile bu bilgilerin geniş bir akademik okuyucu kitlesine ulaşmasını umuyoruz.

Editörler olarak bu cildin yayınlanmasında yoğun emekleri olan Eugen Biser Vakfı'nın akademik uzmanları Dr. Ayşe Başol-Gürdal, Denis Schmelter (dipl.-theol.) ve Dr. Erdal Toprakyaran'a özverili çalışmaları için teşekkür borçlu olduğumuzu belirtmek istiyoruz.

*Prof. Dr. Richard Heinzmann
Eugen Biser Vakfı bilim kurulu başkanı*

Israel (Peter Antes) wird der bei den Arabern vollzogene Übergang von Formen spiritueller Hinwendung zu irdischen „Götzen“ (Idolatrie) zu der vom Koran eindeutig gebotenen exklusiven Verehrung Allahs skizziert (Nahide Bozkurt). Hernach machen die Exegeten beider Religionen das monotheistische Gottesbild in ihren Heiligen Schriften zum Gegenstand ihrer Überlegungen (Knut Backhaus/Halis Albayrak). Die Spannungseinheit, die zwischen der Auffassung des lebendigen Gottes des jüdisch-christlichen Glaubens einerseits und dem Verständnis Gottes in der Tradition philosophischen Denkens andererseits besteht, wird entfaltet (Richard Heinzmann), bevor Überlegungen zum Verhältnis zwischen Offenbarungsglaube und rationaler Reflexion im Islam angestellt werden (Engin Erdem). Nach Thesen zum christlichen Monotheismus und seiner Genese (Gunther Wenz) wird die für das Leben bedeutsame Rolle herausgestellt, die der Monotheismus im Islam einnimmt (Şaban Ali Düzgün). Eine systematisch-theologische Erhellung des Trinitätsgedankens – der neuralgische Punkt in der problematischen Geschichte der Versuche rationaler Rechtfertigung des christlichen Gottesglaubens – leistet einen Beitrag zur Erhellung eines der wohl schwierigsten (und im interreligiösen Dialog hinderlichsten) Konstrukte dogmatischer Spekulation (Martin Thurner). Den Abschluss bildet eine detaillierte Betrachtung des islamischen Prinzips der Einheit und Einzigkeit Gottes zusammen mit den daraus sich ergebenden Konsequenzen für die Wirklichkeitsbetrachtung und die Lebenspraxis (Mahmut Ay).

Rückblickend konnten die Beteiligten des Symposions bezüglich des „Profils“ des islamischen bzw. christlichen Monotheismus einen erheblichen, der gegenseitigen Verständigung dienenden Erkenntniszuwachs konstatieren, zu dessen Weitervermittlung der vorliegende Tagungsband beitragen soll.

Frau Dr. Ayşe Başol-Gürdal, Herrn Dipl.-Theol. Denis Schmelter und Herrn Dr. Erdal Toprakyan (Wiss. Mitarbeiter der Eugen-Biser-Stiftung) gilt für ihre wertvolle Mitwirkung bei der Texterstellung dieses Bandes der besondere Dank der Herausgeber.

Prof. Dr. Richard Heinzmann
Vorsitzender des Stiftungsrates der Eugen-Biser-Stiftung

Foreword

“Hear, Israel: Yahweh is our God; Yahweh is one” (Deut 6:4)
*“And call no man your father on the earth,
for you have one Father, who is in heaven” (Mt 23:9)*
“He is the Living (One): There is no God but He” (Surah 40:65)

The present volume collects the lectures on the topic “Monotheism in Christianity and Islam” which were delivered during the fourth symposium of the series “Intercultural and interreligious symposia of the Eugen Biser Foundation” on October 24–25, 2008 at Ludwig Maximilian University in Munich.

Beginning from the assumption that fundamental religious options precede all concrete political, social and economic relationships and are “pre-determining”, in the best sense of the word, the Eugen Biser Foundation dedicates itself to the scientific dialogue about the fundamental conceptions, with a particular focus on the Christian and Islamic faiths. To this end, it works with the Islamic-theological faculty of the Ankara University to organise annual symposia, in which renowned theologians and philosophers from both religions illuminate their respective positions in an academic exchange that is oriented towards mutual understanding. Due to the long-term vision with which this event was conceived, and thanks to the generous financial support of the European Integration Fund, the German Bundestag and the Federal Ministry of the Interior, the long-term, sustainable benefits of this program are guaranteed.

Since the belief in the one and only God is the shared foundation of the three world religions, Judaism, Christianity and Islam, this topic must not be neglected if a fruitful, interreligious dialogue is to occur. The efforts by both sides to consider closely and to depict constructively the fundamental aspects of monotheism provide the participants of the symposium with an unexpectedly clear view of the respective conceptions of the religious dialogue partners. This in turn contributes to a refined understanding of the communalities and differences in the two concepts of God.

Peter Antes begins this collection with a general religious-historical overview of the development in the religious life of the people of Israel from polytheism to monotheism. Nahide Bozkurt then outlines the Arab transition from forms of spiritual devotion to earthly “false gods” (idolatry) to the exclusive worship of Allah that is distinctly described in the Qur’an. After that, exegetes from

both religions (Knut Backhaus and Halis Albayrak) focus on the monotheistic concept of God found in the Holy Scriptures. Richard Heinzmann's contribution then elaborates on the area of tension that exists between the concept of the living God in the Jewish-Christian faith and the concept of God from a traditional philosophical point of view. This is followed by Engin Erdem's exploration of the relation between belief in revelation and rational reflection in Islam. After Gunter Wenz's theses regarding Christian monotheism and its genesis, Şaban Ali Düzgün discusses the important role of monotheism in Islamic life. Martin Thurner's systematic-theological explanation of the idea of trinity – the critical point in the problematic history of attempts to justify rationally the Christian faith in God – contributes to the illumination of one of the most difficult (and also most problematic for the interreligious dialogue) constructs of dogmatic speculations. Finally, the collection concludes with Mahmut Ay's detailed consideration of the Islamic principle of unity and the uniqueness of God and the resulting implications for the concepts of reality and everyday life.

In retrospect, the participants of the symposium were able to gain significant insights into the "profiles" of Islamic and Christian monotheism, which is beneficial for the mutual understanding to which this present conference volume is meant to contribute.

The editors would like to give special thanks to Dr. Ayşe Başol-Gürdal, Mr. Dipl.-Theol. Denis Schmelter and Dr. Erdal Toprakyan (scientific staff of the Eugen Biser Foundation) for their valuable cooperation and participation in the text creation of this volume.

*Prof. Dr. Richard Heinzmann
Chair of the Council of the Eugen Biser Foundation*